

POLGÁRI JOG

Serlegbeszéd

Grosschmid Béni nyolcvanötödik születésnapján.

Elmondta: *Vladár Gábor*,

1936. évi november hó 9. napján.

Megtöltöttük a poharakat, megtöltöttük a kir. Pázmány Péter tudományegyetem magánjogi szemináriumának Grosschmid serlegét is, hogy *nyolcvanötödik születésnapján Grosschmid Béni* egészségére emeljük. Úgy volna jó, úgy volna teljes az örömmünk, ha itt tisztelhetnők őt asztalunknál. Sajnos, nincs itt. Megkísérlem, hogy legalább eszmeileg idehozzam őt közénk, élénk rajzolja arcképét úgy, amint előttünk láttuk őt a katedrán.

Némi időszerűsége is van annak, hogy Grosschmid Béniről, a tanítómesterről elmélkedjünk. Sokat hallunk ugyanis mostanában — amint mondják — a „*jogi oktatás reformjáról*”. Én azt hiszem, hogy ha a parádét elhagyjuk, pusztán, csupaszon jóformán úgy állíthatjuk fel a kérdést, hogy *miképp kell a jogot tanítani*. Erre pedig nekem igen egyszerű a feleletem. *A jogot úgy kell tanítani, ahogy Grosschmid Béni tanította*. Lássuk tehát, miképen tanította.

I. Ha valaki, aki Grosschmid Béninek nem volt rendszerinti hallgatója, az 1902. évi február hó 17. napján betévedt Grosschmid Béni előadására és végighallgatta pompás fejtegetéseit a naturalis obligatio kétszeres kettősségéről s a következő és az azután következő órán is ugyanerről a tárgyról hallott fejtegetéseket, azt a megállapítást tette, hogy a tanár úr ebben a félévben a magánjog általános részét vagy legalábbis a kötelmi jog általános részét adja elő. A rákövetkező órán azonban, amikor a kereskedelmi törvény 353. §-ával kapcsolatosan a pozitív és a negatív szerződési érdekről hallott előadást, oda módosította korábbi megállapítását, hogy a tanár úr a kereskedelmi jogot adja elő. A következő órán azonban ezt a megállapítását is kénytelen volt kiigazítani, mert ezen az órán a váltótörvény 92. §-án alapuló kifogások és az érvénytelen váltó kiadására irányuló condictio viszonyáról hallott, majd arról, hogy mi a különbség a csődtörvény 43. §-ában szabályozott visszakövetelési jog és a condictio-k között, majd arról, hogy a régi perrendi

novella, vagyis az 1881: LIX. t.-c. 6. §-ában meghatározott perrendi szabályok mennyiben alkalmazhatók a *condictio-kra*. Halott után még a következő előadásokon arról is, hogy mikép alakult ki Werbőczy Hármaskönyvében a parafernália fogalma és arról is, hogy mi a lényege Windscheid elméletének a *Voraussetzung* tekintetében. Végre is úgy március 4-én, vagyis nyolctiz előadás után megvilágosodott előtte, hogy mindezek a fejtegetések a házassági törvény 2. és 3. §-ához, közelebből ahhoz a kérdéshez fűződnek, hogy miben áll a jegyszegőnek a kártérítési kötelezettsége, következésképpen a tanár úr a folyó félévben a házassági jogot, közelebből a házassági törvényt választotta előadására tárgyalni.

Ha ugyanennek a hallgatónknak vagy másvalakinek, aki Grossschmid Béni műveiben nem igen járatos, kezébe akadt volna a Fejezetek I. kötetének egy olyan példánya, amelynek a címlapja elkallódott és hallgatónk vagy másvalaki végiglapozta volna ennek a kötetnek mintegy 600 lapját, aligha tudta volna megállapítani, hogy az ötös felosztást véve alapul, a kezében lévő mű a magánjog melyik részét tárgyalja. Vannak ugyanis ennek a műnek fejezetei, pl. a telekkönyvi szolgáltatásról szóló fejezet, amely mind a dologi jog, mind a kötelmi jog körébe beleillik, sőt egyes alfejezetei, mint pl. az elbirtoklásról vagy az avulsioról szóló, tisztán a dologi jog körébe vágnak, az alapítványról szóló jegyzetében foglalt terjedelmes fejtegetések a magánjog általános részébe tartoznak, viszont ugyanebben a fejezetben a legatum-ról szóló ugyancsak terjedelmes jegyzet az öröklési jog körébe, a specificatiót tárgyzó fejtegetések megint a dologi jog, a közszereményt tárgyzók pedig a családjog körébe esnek. De alig van olyan lapja ennek a műnek és általában Grossschmid egyéb műveinek is, amelyiken a perrendtartással, a végrehajtási eljárással, a csődjoggal, a hagyatéki eljárással összefüggő, egy szóval a jog egész területéről vette kérdések ne foglalnának helyt.

De ha így áll a dolog, joggal merülhet fel a kérdés, helyese az a megállapításom, hogy a jogot úgy kell tanítani, amint Grossschmid Béni tanította. Hiszen a tanításnak elsőrendű követelménye a rendszer. Sőt a tudomány fogalmához egyenesen hozzátartozik a rendszer. Akár mint tevékenységet tekintjük a tudományt, amikor is ismeretek szerzésére irányuló *rendszeres* tevékenység, akár mint kész eredményt tekintjük, amikor is ismeretek *rendszeres* gyűjteménye, akár végső célkitűzésében tekintjük, amikor is az igazságok *rendszere*, a *rendszer* mindig benne van a *tudomány fogalmában*.¹⁾ Már pedig hol van a rendszer

¹⁾ A tudomány e hármass fogalmának meghatározását l. Kornis Gyula művében: Bevezetés a tudományos gondolkodásba. Budapest, 1922. a Széchenyi könyvkereskedés bizománya (VIII., Rákóczi-út 1.) 7. és 8. l.

abban a tanításban, amely nincsen valami „tanmenet” vagy „tanterv” békóiba szorítva, amelynek nyolcórányi anyagából sem lehet kétséget kizáróan megállapítani, hogy az ötös felosztást véve alapul, a magánjognak melyik rekeszében taporog és hol van a rendszer abban a tudományos műben, amelynek mind-egyik lapján nemcsak a magánjognak, hanem a jog egész területének összes intézménye egyszerre forr, együtt kavargó.

De csak „lassan a testtel”, mondaná a Mester.

Először is nem szabad összekeverni a formát a tartalommal. Amint Kant írja Logikájában: „Wer methodisch denkt, kann nähmlich systematisch oder fragmentarisch vortragen.”²⁾ Való igaz, hogy Grossschmid Béni gondolatközlése során a mondat nem mindig teljes képe a gondolatnak, amelyet szolgál; egyik mondat nem mindig kapcsolódik a másikhoz olyan folyamatosan, mint ahogyan egyik gondolat logikai következménye a másiknak; a szöveg nem mindig hiánytalan tükrözi a gondolatok logikai sorának. Mintha a gondolatközlésnek az idő és tér véges korlátai közé szorított eszközei nem volnának elégségesek a gondolkodás végtelen folyamatának ábrázolására. A töredékes, a mozaikszerű forma mögött azonban Grossschmid Béni eszmevilágának hatalmas épületében a gondolatokat a kérlelhetetlen logika cementje köti össze sziklaszilárdan. Az esetek felismerésében, a kérdések legaprólékosabb tagolásában, a kész gondolatok bírálatában, az esetek szétválasztásában és osztályozásában elénk tárul az analitikus elme élessége, tisztánlátása, az átfogó nagy összefüggések felismerésében, a közelinek és távolinak összefoglalásában, a problémák felvetésében, a rendszereket felépítő vezérgondolatok felállításában elénk tárul a szintetikus elmének szinte félelmetes mélysége. Egyesíti magában az analitikus elme élességét, a szintetikus elme mélységét és az aforisztikus elme ötletességét.

Grossschmid Béni gondolatközlésének ez az egészen különleges, egyéni módja nem valami különcködés, nem valami mindenáron eredetiségre törekvés, hanem egyrészt intuitív jelenség, másrészt szükségképeni következménye annak a célkitűzésnek, amelyet Grossschmid Béni a jog tanításában és tudományos művelésében maga elé tűzött.

Jogászéveimben mindennapos sétám volt a Gellérthegy déli és délnyugati lejtője. Szívesen jártam oda, ahol akkor még a kertek és szőlők között csak elvétve állott egy-egy nyári lak, ahol az út porát akkor még nem kavarták fel rohanó autók és az öreg Gellérthegyen át csak tompán hallatszott a város morajló zaja. Egyik vagy másik padon sokszor láttam itt a Mestert

²⁾ Immanuel Kant's Werke, sorgfältig revidierte Gesamtausgabe in zehn Bänden. Leipzig, 1838. Modes und Baumann. I. kötet, 485. l.

gondolatokba mélyen elmerülve. Úgy ült ottan, mint Anonymus a városligeti platánok alatt. Ilyenkor születtek meg, ilyenkor érlelődtek, ilyenkor szállottak a tisztánlátás horizontjára agyában a nagy problémák. Csak természetes, hogy az elemi erővel feltörő hatalmas gondolatsorok közlésére nem lehettek alkalmasak ugyanazok a formák, amelyek az íróasztal melletti tündésekéből, kész elméletek lelkiismeretes gondos összevetéséből reproductív elmében leszűrt eredmények közlésére alkalmasak, amely formákat a tankönyvekben és a rendszeres kézikönyvekben megszoktunk. Kornis Gyula közli Ribot nyomán, hogy Newton-t, amikor felfedezésének számtani igazolása agyában megvilágosodott, olyan nagy izgalom fogta el, hogy a számítások elvégzését másra kellett bízni.³⁾ Grosschmid Béni különleges egyéni előadásmódja a produktív elmének korlátokat nem tűrő intuitív megnyilvánulása.

Mondottam azonban, hogy az aforisztikus és fragmentikus, olykor rapszódikus gondolatközlés egyúttal logikus következménye Grosschmid Béni célkitűzésének. Az 1902. évi szeptember hó 27. napján tartott félévnyitó előadását Grosschmid a jogeszmé magyarázatával kezdte. Szembeszállt azzal a nézettel, hogy a jognak legfőbb támasza a jogszabály mögött álló kényszerítő fizikai hatalom. Kijelentette, hogy a jognak a legfőbb támasza az emberi lélekben gyökerező igazságérzet, amint Werbőczy mondja: ez a virtus scilicet moralis. Az emberi léleknek az a praedispositio-ja, amely ugyancsak Werbőczy szerint: non tam natura quam disciplina aquiritur. Ha a jognak a legfőbb támasza valóban a jogérzet, minden igyekezetünkkel azon kell lennünk, hogy ezt a jogérzetet felkeltsük és neveljük. A jogszabály, a jogszabályértelmezési szabályok, a logika, a jogesetek, szóval a jogtudománynak egész anyaga mind csak arra való, hogy rajtuk a jogérzetet, a lelkünkben benne rejlő ezt a drágakövet köszörüljük. A jogot Grosschmid úgy tekintette, hogy azt nem tanítani kell, hanem tanítani kell azon. Szórol-szóra idézem előadását, amely három évvel később a jogszabálytanról írott nagyszerű munkájában nyomtatásban is megjelent: „A jog az önálló gondolkodás tudománya. Ezt a képességet pedig kevésbé szerezzük meg úgy, ha csak mintegy töcsér alá állítjuk szellemi lényünket, mint úgy, ha mintegy aktíve, folyton-folyva, hogy úgy mondjam birkózunk és tempózunk abban az elementumban, amely nem ezekből vagy azokból a tételekből áll, éppúgy, miként a tenger árja nem áll ezekből vagy azokból a habokból, hanem sokféle valamiből, ami folyton más és más és mégis mindig csak egy- és ugyanaz.“⁴⁾ S hogy szép allegoriáját mostmár

³⁾ Kornis Gyula fentebb idézett művének 126. lapján.

⁴⁾ Grosschmid Béni: Magánjogi előadások. Jogszabálytan. Budapest. Atheneum irodalmi és nyomdai r. társulat kiadása. 1905., 8. lap.

a magam erőten szavaival folytassam: előadásában mint a tenger árja élénk táru! a jognak szétbontolt, majd megint a különleges szempontoknak megfelelően össze-összekapcsolt egész anyaga. Ott hullámszik a jegyzetekben, fodrozódik az aljegyzetekben, habbá, csöppekké, párává oszlik az egy-, két-, háromkeresztes megjegyzésekben, hogy megint hullámhegygyé tornyosuljon a felismert, a fejezetek élére állított igazságokban. És mi ott küzködünk, ott bírkózunk az elementumban, hogy ellessük a jogász! gondolkodás titkát és részeseivé legyünk annak: quod inter virtutes summum bonum, vagyis a *justiciának*.

Paradoxonnak látszhatik ugyan, de merem állítani ezek szerint, hogy Grosschmid különleges egyéni gondolatközlési módja *rendszer*, mert hiszen rendszer az anyagnak olyan elrendezése, amelyben az anyag mindenegyes részének a helyét egy séges vezérlő gondolat jelöli ki, már pedig Grosschmid előadásában az anyag mindenegyes porcikája és elhelyezése annak a vezérlő gondolatnak van alárendelve, hogy a jog anyagával való foglalkozás mennél inkább szolgálja a jogérzet kiművelését.

II. Egy pohárköszöntőnek, még ha serlegbeszédnek nevezük is, a kerete szűk arra, hogy Grosschmid tanításáról teljes képet nyújtson. De még a felületes ismertetés is hiányos volna, ha kihagynám tanításának azt a vonását, amely annak különös zamatot és számunkra felbecsülhetetlen értéket ad.

A multszázad második felét, Ferenc József királyunk hosszú és békés uralkodásának idejét kezdjük immár történeti szemmel látni. Megállapíthatjuk, hogy ez a korszak a gazdasági és a művelődési haladásnak az a korszaka volt, amely Széchenyi álma!t valóra váltotta. De — és itt egyik k!tünő történetirónknak⁵⁾ megállapítását idézem — *„ez a korszak az önámítás korszaka volt; mindennap fennen beszéltünk magyarságunkról, elhitettük magunkkal, hogy lábunk nemzeti talajon gyökerezik, holott könnyelmű gyermekként elhagytuk a szülői házat és futottunk a külföld szívárványos rongyai után.“*

Jogászéveim a század fordulóján ennek a nemzetietlen korszaknak a delelőjére estek. Ez volt az az idő, amikor a főváros iskoláiban a történelem tanítása során a nemzeti hősöknek csak annyi hely jutott, amennyi az általános emberi civilizáció fáklyavivőinek dicsérete után még esetleg fennmaradt. Ez volt az az idő, amikor Vörösmartyért és Aranyért lelkesedni nevetséges volt azoknak a szemében, akik a később úgynevezett „nyugatosok“ divatjának hódoltak. Amint az irodalomtörténetnek egyik k!tünő tudósa⁶⁾ megállapítja, a nemzeti eszme az irodalmi érté-

⁵⁾ Szekfű Gyula: Három nemzedék. Egy hanyatló kor története. II. kiadás. Budapest, 1922. „Élet“ irodalmi és nyomdai Rt. T. kiadása 425. lap.

⁶⁾ Horváth János: Aranytól Adyig. Irodalmunk és közönsége. Pallas irodalmi és nyomdai Rt. 1921., 30. lap.

kek sorában utolsóelőtti helyre jutott, a nemzeti eszme után az értékek sorában legutolsónak már csak a valláserkölcs állott. Ebben az időben jelent meg a magyar általános polgári törvénykönyv első tervezete és indokolása, amely a világ összes élő, holt és leendő törvénykönyveinek a konglomerátuma volt. Elő csak egy példát idézzek: A visszatartási jogról szóló három szakaszt az indokolás⁷⁾ az osztrák, a német, az olasz, a svájci, a francia, a spanyol polgári törvénykönyveken, a porosz Landrechten, a szász, a bajor, a drezdai és a hesszeni Entwurf-okon építi fel, de arról, hogy a magyar jog intézményeiben a visszatartási jog évszázadokon keresztül élt és él, a különben igen terjedelmes indokolásban egy szót sem találunk. Ez az idő volt az, amikor zsúfolt padosorokban hallgattuk a jogbölcseleti katedráról elhangzott azt a megállapítást, hogy: egészséges, épelmű és haladó emberek csak mint nyelvhez és műveltséghez ragaszkodnak saját nyelvükhöz és műveltségükhöz, vagyis azért, mert az jó és feladják azt jobb kedvéért; az ellenkező értelemben való ragaszkodás ahhoz kivételes, beteges és haladáellenes tény.⁸⁾ Ebben a korban alakult meg az egyetemen a Galilei kör és ebben a korszakban ment végbe a munkásságnak nemzetközi megszervezése.

Isteni gondviselés volt ebben a korszakban az eszmeáramlatok iránt fogékony húszéves lelkek számára az a katedra, amelyről majd a régi táblabírák anekdotás derűs humorával, majd Juvenalis tollát felülmúló gúnnyal, majd Berzsenyi ódai lendületével előadott ötletes fordulatokból, majd legmélyebb tudományos fejtegetésekből *nap-nap után összbenyomásként vitük magunkkal hazai intézményeink megbecsülését, a lelkesedést mindazért, ami hazai talapon termett és hazai talajon épült fel.* Felejthetetlen élmény volt számunkra, amikor szintetikus elméjének hatalmas megnyilvánulásaiban évszázadokat fogott át, hogy modern jogintézményeinket a régi magyar jogintézményekbe gyökereztesse. Hogy csak egy példát említsek, a visszatartási jogot, amelyet a magyar általános törvénykönyv tervezetének indokolása — amint fentebb említettem — mintegy másfél tucat idegen törvénykönyvön és tervezeten épített fel, Grosschmid Béni főtételében a régi magyar birtokrendszernek arra az elvére alapította, hogy *a beruházás a dolog terhe és részleteiben is a Planum Tabulare döntéseiből vezette le.*⁹⁾ Jog-

⁷⁾ Indokolás a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetéhez. III. kötet. Budapest, Grill Károly cs. és kir. udvari könyvkereskedése, 1901., 386—398. lap.

⁸⁾ Pátker Gyula: A jog keletkezéséről és fejlődéséről. Budapest, 1897. Politzer Zsigmond könyvkereskedő kiadása. 243. lap.

⁹⁾ Grosschmid Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből. II. kötet 2. rész. Jubileumi kiadás. Budapest, 1933. Grill Károly könyvkiadó-vállalata (IV., Váci-utca 78—80.) 611—702. lap.

gal és büszkén állíthatta ország-világ előtt, amikor egy, az ország házában elhangzott elhamarkodott és tudatlan bírálathoz védekezett, hogy a modern magyar kötelmi jogot Szent István dekretumain, a Hármaskönyvön és a Planum Tabulare-n építette fel.¹⁰⁾

Mintegy quo usque tandem hangzott el tanításából ama másik katedra tanítása ellen, hogy „csak a hazáját igazán szerető, annak eszményképeiben élő és álmait álmodó ember lehet a szó valódi és nemes értelmében jogász. Mert a jog egyszersmind az államok fennállásának és a nemzetek szerzett jogainak törvénye s éppen ezért a hazafiság nélküli idealizmus a jog terén olyan, mint a hajó, amely a nagy óceánnak végtelen mélységeiben akarna horgonyt vetni“.¹¹⁾

Ma is, több mint három évtized távlatán át, különösen az utolsó évek sok lelki tusakodása és sok küzdelmei közepette hányszor mutatott irányt és adott erőt kitartásra az akkor lelkembe vésődött axiómája, hogy „a jogalkotásban az egyéni tettség vagy nemtetszés nem érvényesülhet odáig, ahol egy századok óta élő konszolidált jogrendszernek a tabula rasája kezdődik. Ez destruktív irány volna s a bátorság a létező hazainak lerombolásában, viszont az önszubordináció az idegennek utánzatában nem az az irány, amelytől akár jogunkra, akár művelődésünkre e téren üdvöt várhatnánk.“¹²⁾

*

Az Alma Mater, amikor kapuján az élet útjára kiléptünk, bőséges tarisznyát akasztott vállunkra. De senki abba annyi útravalót nem tett, mint Grosschmid Béni. És mint a mesebeli jó varázsló, még azután is módját ejtette, hogy időnkint új, meg új elemőzsiával frissítse fel az útravalót. Még legutóbb is belelopott tarisznyánkba egy csodálatos könyvet, amelyiknek azt a címet adta, hogy „Werbóczy és az angol jog“. Sokan, nagyon sokan vagyunk, akik az ő útravalójával járjuk az élet útját; sokan, nagyon sokan vagyunk, akik mélységes hálával gondolunk a Mesterre, aki mint a jó anya, mindig csak ad, mindig csak ad és sohasem kér. Sokan, nagyon sokan vagyunk, akik ma, nyolcvanötödik születésnapján igaz szívünkéből fakadó kéressel fordulunk az Égek Urához: *Tartsad meg Őt Urunk és áldjad meg Őt mind a két keziddel!*

¹⁰⁾ Zsögöd Benő: A magyar magánjog tanítása a budapesti egyetemen és a nemzeti irány. Válasz Holló Lajos képviselő úr képviselőházi felszólalására. Budapest, 1896. február 18. Budapesti Hírlap nyomdája.

¹¹⁾ Grosschmid Béni: Magánjogi előadások. Jogszabálytan. 7. lap.

¹²⁾ Grosschmid Béni: Magánjogi tanulmányok, tervezetek és kisebb dolgozatok. I. K. Budapest, 1901. Politzer Zsigmond és fia kiadása (IV., Kecskeméti-u. 4.). 580—581. lap.